

Tystnad bakom galler: Kommunikationshinder och deras konsekvenser

29 april 2025

Filmen är på internationella tecken men man kan välja svenska som undertext.

Inledning

Döva personer i samhället möter många utmaningar i vardagen, och dessa blir ännu mer komplexa i en fängelsemiljö. Frågan om döva fångar diskuteras sällan, men dess betydelse kan inte underskattas. Den här artikeln analyserar deras situation, identifierar de största problemen och föreslår möjliga lösningar som kan förbättra deras villkor.

Vi har vänt oss till Tomas Dunko, en döv jurist i Slovakien som under lång tid har arbetat med frågor rörande döva och döva romer inom rättssystemet. Vi bad honom kommentera de största problemen som döva personer stöter på i brottmålsförfaranden samt möjliga lösningar på deras svåra situation.

Döva personer, språklig deprivation och deras status inom straffrätten

Språklig deprivation hos döva är inte bara ett utbildnings- och socialt problem utan har också allvarliga konsekvenser inom straffrätten. Bristen på tillgång till information, begränsade kommunikationsmöjligheter och låg läskunnighet utesluter helt eller delvis döva personer från att kunna försvara sig effektivt i brottmålsförfaranden. Detta gäller inte bara döva personer i samhället i stort, utan också döva romer, som befinner sig i en ännu mer utsatt position – vare sig de är brottsoffer, vittnen eller åtalade.

Dövas juridiska status i brottmålsförfaranden

Enligt strafflagen har en person med hörselnedsättning rätt till en tolk om hen inte förstår eller behärskar det språk som används i rättsprocessen. Denna tolk kan vara flytande i slovakiskt teckenspråk eller ett annat kommunikationssystem som

den åtalade eller vittnet föredrar. Om döva romer eller andra döva personer inte talar ett standardiserat teckenspråk utan använder sig av lokala teckensystem kan deras utsagor misstolkas, vilket kan leda till felaktiga juridiska beslut.

Dessutom kräver lagen om verkställighet av fängelsestraff att personer som avtjänar ett straff ska informeras om sina rättigheter och skyldigheter på ett sätt som är begripligt för dem. För döva fångar borde detta innebära att en teckenspråkstolk tillhandahålls, men i praktiken underskattas eller genomförs denna skyldighet ofta bristfälligt.

Riskerna med språklig deprivation i brottmålsförfaranden

Döva personer och döva romer som blir åtalade eller dömda möter flera systemiska problem på grund av sin språkliga deprivation:

Begränsad förståelse av juridiska processer – Många döva och döva romer förstår inte juridiska termer, och om de inte behärskar slovakiskt teckenspråk kan det uppstå grundläggande missförstånd i kommunikationen med utredare, domstolar eller försvarsadvokater. I sådana fall händer det att de inte vet vad de erkänner sig skyldiga till eller vilka rättigheter de har.

Brist på tolkar som behärskar lokala teckensystem eller juridiskt kunniga tolkar – Straffprocesslagen garanterar rätten till en tolk, men döva personer använder ofta slovakiskt teckenspråk informellt. På grund av låg läskunnighet och, i fallet med döva romer, användandet av lokala teckensystem som endast förstås inom deras sociala krets, kan deras uttalanden misstolkas, vilket leder till felaktigheter i domstolsförhandlingar.

Svåra förhållanden under straffverkställigheten – Det finns ingen systematisk stödstruktur för döva fångar i slovakiska fängelser. Information om fängelseregler, den dagliga rutinen eller möjligheten att ansöka om förmåner ges ofta endast i skriftlig eller muntlig form, vilket kan vara praktiskt taget obegripligt för de språkligt depriverade döva. Detta kan leda till att deras rättigheter kränks, att de omedvetet bryter mot fängelseregler eller att de blir socialt isolerade inom fängelsesamhället.

Möjliga lösningar: En mer inkluderande straffrätt

För att undvika orättvisor mot döva personer inom rättssystemet måste åtgärder vidtas för att säkerställa deras rättigheter:

Utbildning för tolkar och jurister – Det behövs utbildning för domstolstolkar i lokala teckensystem och slovakiskt teckenspråk så att de kan kommunicera effektivt med döva. Det är också viktigt att advokater och domare förstår språklig deprivations påverkan på förståelsen av juridiska processer.

Förbättrad tillgång till information – Information om de rättigheter och skyldigheter som åtalade och dömda har bör även finnas tillgänglig i visuellt eller teckenspråkstolkade format, så att den verkligen förstås av döva fångar.

Ökad tillgänglighet till tolkar – Regelbunden tillgång till teckenspråkstolkar kan eliminera många kommunikationshinder. Detta skulle kräva samarbete med dövsamhällen och teckenspråksexperter. Dessutom skulle en databas över kvalificerade tolkar kunna skapas för att säkerställa att tolkar finns tillgängliga vid behov. Det vore också viktigt att erbjuda tolkning inte bara vid formella förhör utan även i vardagliga situationer som läkarbesök, juridiska konsultationer och utbildningsprogram.

Tillgängliga informationsmaterial – Att producera informationsmaterial på teckenspråk och med textade videor skulle säkerställa att döva fångar har samma tillgång till information som andra. Materialen bör innehålla grundläggande fängelseregler, nödförfaranden, en lista över tillgängliga tjänster och juridisk information. Modern teknik, såsom pekskärmsskiosker eller mobilappar anpassade för döva, skulle kunna förbättra deras orientering i fängelsemiljön.

Utbildning av personal – Att utbilda fängelsepersonal om dövas behov, inklusive grundläggande teckenspråkskunskaper, skulle kunna förbättra relationer och kommunikation. Sådan utbildning bör vara obligatorisk för all personal och omfatta både grundläggande teckenspråksfärdigheter och kunskap om hur man kommunicerar effektivt med döva intagna. Dessutom bör regelbundna workshops och seminarier ledas av experter inom dövfrågor för att hjälpa personalen att förstå de specifika utmaningar som dessa fångar möter.

Psyisk hälsovård – Att erbjuda terapi och stödgrupper anpassade för döva kan lindra de negativa effekterna av isolering och stödja deras rehabilitering. Det vore

viktigt att anställa psykologer och terapeuter med teckenspråkskunskaper som kan erbjuda både individuell terapi och gruppterapi.

Slutsats: Den osynliga utsatta gruppen i rättssystemet

Döva personer befinner sig i en unikt utsatt position inom rättssystemet – de drabbas inte bara av språklig deprivation, utan deras kommunikationshinder kan också leda till orättvis behandling och juridisk osäkerhet.

Om rättssystemet ska vara rättvist och inkluderande är det avgörande att staten och rättsprofessionella uppmärksammar denna grupps specifika behov. Att tillhandahålla kvalificerade tolkar, utbilda jurister och förbättra fängelseförhållandena för döva är nyckelsteg för att undanröja de hinder de står inför.

Språk är inte bara ett kommunikationsmedel utan också ett verktyg för att utöva rättigheter. Om döva romer saknar full tillgång till språk, saknar de också full tillgång till rättvisa.

//Deafstudio